

67.
koncertní
sezona
2022
2023

Schubert meets Berio
Filharmonie doma
6. abonentní koncert
Besední dům
1 a 2|6|2023

Filharmonie
Brno Philharmonic

Program

FRANZ SCHUBERT / LUCIANO BERIO

Rendering, fragment Schubertovy Symfonie D dur D 936a
v úpravě Luciana Beria | 40'

Rendering, fragment of Schubert's Symphony in D major D 936a
arranged by Luciano Berio

1. Allegro
2. Andante
3. Scherzo

přestávka | 20'

LUCIANO BERIO

Chemins V (su Sequenza XI) pro kytaru a komorní orchestr | 18'
for guitar and chamber orchestra

FRANZ SCHUBERT

Symfonie č. 3 D dur D 200 | 23'

Symphony No. 3 in D major D 200

1. Adagio maestoso - Allegro con brio
2. Allegretto
3. Menuetto. Vivace
4. Presto vivace

Pablo Márquez kytara / guitar

Filharmonie Brno

dirigent / conductor **Dennis Russell Davies**

O skladbách

Ačkoliv se s těžší italský představitel hudební moderny Luciano Berio (1925–2003) narodil takřka sto let po smrti Franze Schuberta (1797 až 1828), jejich umělecké cesty se – byť pochopitelně pouze jednostranně – přece jen setkaly. Na přelomu let 1988 a 1989 zkomponoval Berio skladbu *Rendering*, ve které použil motivy a další hudební materiál ze skic, které si Schubert v posledních týdnech svého života načrtnul k plánované *Symfonii D dur*. Zatímco mnozí jiní skladatelé či muzikologové by v pokušení „rekonstruovat“ Schubertovo dílo sáhli přímo k hudebnímu materiálu zesnulého autora a snažili se prázdná místa vyplnit „autentickou“ hudbou, Luciano Berio pojal tuto výzvu jako příležitost k mezigeneračnímu a mezigeneračnímu hudebnímu dialogu.

V době, kdy Franz Schubert začal pracovat na své, v pořadí již šesté *Symfonii D dur* (dokončil však jen dvě z nich), zbývalo mu pouhých pár týdnů života a jeho zdravotní stav se rychle zhoršoval. Skica ve formě klavírního výtahu obsahuje na několika místech rovněž indicie o instrumentaci a je pravděpodobné, že zamýšlený orchestr byl svou velikostí podobný obsazení *Osmé* a *Deváté symfonie*. Muzikologové se převážně shodují, že zatímco druhá věta *Andante* je prakticky dokončena, dvě vnější věty *Allegro* a *Scherzo* jsou stále spíše načrty. Nicméně podle skladatele, dirigenta a odborníka na Schuberta Briana Newboulda, který připravil vlastní edici této Schubertovy symfonie, jsou druhá a třetí věta kompletní a u první chybí pouze rekapitulace. Hudební materiál se v mnoha ohledech odvrací od Beethovenova ideálu a hledá nové a neobvyklé hudební prvky, což dokládá nejen hybridní forma třetí věty, ale také vysoce kontrapunktický charakter většiny skladeb. Dílo dává svým jedinečným obsahem tušit, kam by se tvorba mladého a nadaného skladatele mohla dále ubírat.

Luciano Berio vychází ve svém „dokončení“ Schubertovy symfonie zcela vstříc jejímu inherentnímu modernismu a nesnaží se dílo rekonstruovat. Současně ponechává původní Schubertovy party zcela nedotčené a do partitury vstupuje pouze tam, kde se objevují prázdná či pouze naznačená místa. Berioův vlastní skladatelský vklad vychází ze schubertovských motivů, zároveň však nechce zamlčet stylový vývoj, který proběhl, ani osobitý rukopis současného skladatele. V instrumentaci vychází Berio z předchozích Schubertových symfonií a takřka vždy se snaží držet skladatelovy charakteristicky barvitě orchestrace. Pouze na několika místech volí záměrně jiné postupy, aby zdůraznil jedinečnost Schubertovy skladby, a dodává: *V provedení se objevují kratší úseky, které jako by se přikláněly k Mendelssohnovi, a má orchestrace je přirozeně následuje. Úchvatně expresivní je rovněž druhá věta Andante, která se zdá být prostoupena Mahlerovým duchem.*

Části vycházející přímo z Beriova pera jsou prodchnuty křehkým lyricismem, který by nejspíše ani nebyl vzdálený Schubertovu hudebnímu cítění. Což rozhodně není náhoda – Berio sice čerpal převážně z odkazu poválečné avantgardy, ale jakožto postmoderní autor přijímal hudbu v širokém spektru jako živé universum: nevzdal se spojení s hudbou minulých epoch, zajímal se o lidovou i populární hudbu, a vytvářel tak vstřícné (nikoli podbíživé) gesto vůči širšímu publiku, což dokázal zužitkovat právě v tomto citlivém a přátelském dialogu s Franzem Schubertem. Šéfdirigent Filharmonie Brno Dennis Russell Davies, který měl možnost Luciana Beria osobně poznat, ke skladbě dodává: *Luciano mi v rozhovoru popsal filozofickou myšlenku skladby **Rendering**. Řekl mi, že pro posluchače by to mělo být jako procházka lesem s důvěrným přítelem. Najednou se zvedne mlha a přítel zmizí... Po chvíli samoty zahlédne člověk v mlze v dálce ztraceného přítele a společná procházka pokračuje.*

Také druhá skladba večera je svého druhu dialogem – tentokrát však Berio své hudební myšlenky nesměřuje ven, směrem k jinému skladateli, ale dovnitř směrem ke svému vlastnímu dílu. Od roku 1958 prakticky do své smrti rozvíjel Berio otevřený projekt dvou řad postupně číslovaných skladeb: virtuózní *Sekvence* pro sólové nástroje a paralelní *Chemins* (Cesty) pro sólový nástroj a instrumentální soubor nebo orchestr, které vznikaly příkomponováním dalších vrstev k původně sólovým skladbám. Barevné a myšlenkově komplexní **Chemins V** (1992) vznikly transforací kytarové **Sekvence XI**, která původní part nově rekontextualizuje. Jak Berio ostatně dodává: *Nejlepší způsob, jak analyzovat a komentovat hudební dílo, je napsat další s použitím materiálů z původního díla: kreativní zkoumání skladby je zároveň analýzou, komentářem a rozšířením originálu.*

Chemins V rozvíjí dialog mezi přirozenou harmonií kytary, podmíněnou laděním nástroje, a kontrastní, skladatelem vytvořenou „umělou“ harmonií – pojívem mezi těmito dvěma přístupy je interval zvětšené kvarty. Pro skladbu jsou charakteristické také dvě kompoziční hudební polohy – jedna má kořeny v tradici flamenca, druhá v klasické kytáře.

Dialog mezi dvěma harmonickými přístupy na jedné straně a dvěma hudebními polohami na straně druhé probíhá neustálou výměnou a proměnou konkrétních motivů. Toto pravidelné střídání tak vyúsťuje v určitý druh cílené osobité repetitivnosti, která je zcela v intencích autora. Dle Beriových slov by nicméně *bez opakování a paralelismu dialog neměl formu ani smysl*.

Chemins V natočil spolu s Dennisem Russellem Daviesem a Orchestra della Svizzera italiana kytarista Pablo Márquez na album *Now, and Then*, které roku 2017 vydala společnost ECM.

Program večera uzavírá – tentokrát dokončená, avšak za života skladatele nepublikovaná – **Symfonie č. 3 D dur** z pera teprve osmnáctiletého **Franze Schuberta**. Připomeňme si, že učitelské povinnosti chápal jako vážnou překážku své tvůrčí práce, přesto stačil v roce 1815 napsat vedle dvou symfonií dvě mše, čtyři scénické skladby, klavírní sonátu a variace, smyčcový kvartet a na stopětačtyřicet písní. Schubertovu *Třetí symfonii* zahajuje široký úvod ve formě, která připomíná francouzskou předehru ve dvou částech – první je pomalá a dramatická, druhá znatelně lyričtější.

Následující *Allegretto*, jehož charakter i rytmika vycházejí ze selského tance, je plné jemné grácie a lehkosti, která je typická pro Schubertovy druhé věty. Temperamentní *Menuet* zkomponoval Schubert s vnitřním kontrastem, který tvoří ladné trio v podobě tradičního německého tance *länder*. Závěrečné *Presto* propojuje svůj melodický materiál s rytmem tarantely a tuto divokou tanečnost dále umocňuje odvážnými harmonickými změnami a ráznými dynamickými kontrasty. Nelze opomenout, že někteří muzikologové upozorňují na výraznou podobu závěrečné věty Schubertovy *Třetí symfonie* a hudby Gioacchina Rossiniho, a to jak z hlediska rytmu a dynamiky, tak i užití harmonických vztahů mezi jednotlivými částmi. Schubertova *Symfonie č. 3 D dur* je nezdědka vnímána jako „drobné“ dílo, které postrádá silný dramatický impuls a nemůže se v tomto ohledu měřit se skladatelskými vrcholnými symfoniemi. Čirý optimismus, řemeslná bezchybnost a uhrančivá tanečnost však zaručují, že Schubertova *Třetí* stojí po boku ostatních skladatelských děl s hlavou hrdě vztyčenou.

Lukáš Pavlica

O účinkujících

© Jean-Baptiste Millot

Pablo Márquez je považován za jednoho z nejkompexnějších hudebníků současnosti, jehož zaměření na intelektuální náročnost repertoáru spojené s velkou spontánností posouvá hru na kytaru na výjimečnou výrazovou úroveň. Jeho široký repertoár sahá od raných děl pro vihuelu a loutnu až po nejnovější a nejnáročnější současná díla, která jsou mu často věnována.

Spolupracoval se skladateli jako Luciano Berio, Mauricio Kagel a György Kurtág. U příležitosti Beriových 70. narozenin ho Pierre Boulez pozval k provedení *Sequenza XI*. Jelikož je nová hudba jeho velkou prioritou, podnítil vznik více než třiceti děl (Zad Moultaqa, Martín Matalon, Fuminori Tanada, Oscar Strasnoy, Javier Torres Maldonado, Ramón Lazkano, Arthur Kampela ad.).

Vydal ceněné nahrávky pro ECM a další labely, například debutové album *Musica del Delphin* (vůbec první nahrávka klasické kytary u tohoto vydavatelství) s polyfonními skladbami pro vihuelu renesančního skladatele Luise de Narváeze; schubertovské CD *Die Nacht* s Anjou Lechnerovou; CD *El Cuchi bien temperado* věnované hudbě jeho argentinského krajana Gustava Leguizamóna; premiérovou nahrávku Beriových *Chemins V* s Dennisem Russellem Daviesem a Orchestra della Svizzera italiana nebo nejnovější LP *Fénix* s premiérovou nahrávkou stejnojmenné skladby současného mexického skladatele Javiera Torrese Maldonada. Márquezovy nahrávky získaly ocenění jako Grand Prix du Disque Charles Cros, Preis der deutschen Schallplattenkritik nebo Prix Amadeus.

Pablo Márquez studoval kytaru v Argentíně u Jorge Martíneze Zárateho a Eduarda Fernández de a dirigování u Rodolfa Fischera a Petera Eötvöse.

Je také velmi žádaným pedagogem, jeho třída na Hudební akademii v Basileji patří k těm nejuznávanějším a mistrovské kurzy pořádá po celém světě. Za celou svou kariéru obdržel v Buenos Aires cenu Konex. Více na www.pablomarquez.com.

Filharmonie Brno v Carnegie Hall, New York, v únoru 2023

Kořeny brněnské filharmonie sahají do 70. let 19. století, kdy v Brně mladý Leoš Janáček usiloval o vznik českého symfonického orchestru. Dílo slavného skladatele 20. století je ostatně nejdůležitější programovou položkou tělesa, které je považováno dodnes za jeho autentického interpreta.

Dnešní **Filharmonie Brno** vznikla v roce 1956 sloučením rozhlasového a krajského orchestru a od té doby patří svou velikostí i významem k české orchestrální špičce. Na svých turné provedla na tisíc koncertů v Evropě, v Latinské Americe, na Dálném i na Blízkém východě. Je pravidelným hostem světových i českých festivalů, kde často spojuje umělecké síly s Českým filharmonickým sborem Brno. V sezoně 2022/2023 uspořádala turné po Velké Británii a Spojených státech a navštívila řadu renomovaných pódii (Festival Rheingau, festival Ars Electronica v Linci, Grosses Festspielhaus v Salcburku, Gewandhaus v Lipsku).

Orchestr pravidelně natáčí pro Český rozhlas a Českou televizi. Kromě realizace nahrávek pro řadu společností zakládá filharmonie v roce 2020 svůj vlastní nahrávací label Filharmonie Brno, kde doposud vydala 6 titulů. Nahrávka *12. symfonie* Philipa Glasse byla nominována v roce 2022 na cenu ICMA.

Dějiny orchestru prošla řada českých a světových dirigentských osobností jako Břetislav Bakala, František Jílek, Petr Altrichter, Jiří Bělohávek, Sir Charles Mackerras, Jakub Hrůša nebo Tomáš Netopil. Od

sezony 2018/2019 je šéfdirigentem a uměleckým ředitelem Filharmonie Brno Dennis Russell Davies.

Od roku 2000 pořádá filharmonie letní open air festival na brněnském hradě Špilberk, v roce 2012 se stala pořadatelem renomovaných festivalů Moravský podzim, Velikonoční festival duchovní hudby a Expozice nové hudby. Zajišťuje mezinárodně proslulý dětský sbor Kantiléna, od roku 2010 se podílí na festivalu mladých hudebníků Mozartovy děti, v roce 2014 zakládá svou Orchestrální akademii.

Filharmonie Brno je dnes nejen silným hráčem na poli symfonické hudby doma i v zahraničí, ale i předním organizátorem hudební sezony druhého českého města, aktivním festivalovým pořadatelem, kreativním lídrem orchestrální dramaturgie a inovativním tvůrcem široké škály edukativních programů. Působí v neorenesančním Besedním domě, „brněnském Musikverein“ z dílny Theophila von Hansena z roku 1873, který v této sezoně 2022/2023 slaví 150. výročí. Těší se na nový moderní koncertní sál, který navrhuje tým architektů Tomasze Koniora a Petra Hrůši a akustika Yasuhisa Toyoty.

Dennis Russell Davies (1944) se narodil ve městě Toledo v Ohiu a vystudoval proslulou newyorskou Juilliard School. Soustavně dirigoval začal jako hudební ředitel komorního orchestru v Saint Paulu v Minnesotě (1972–1980), v letech 1977–2002 byl také šéfdirigentem newyorského Orchestru amerických skladatelů a v letech 1991 až 1996 hudebním ředitelem Brooklynské filharmonie. Od roku 1980 trvale žije v Evropě, a to nejprve v Německu jako hudební ředitel Stuttgartské státní opery (1980–1987), šéfdirigent orchestru Beethovenhalle v Bonnu, hudební ředitel Bonnské opery a Beethovenova festivalu (1987–1995). Se Stuttgartským komorním orchestrem nasnímal jako jeho šéf (1995–2006) na CD komplet 107 Haydnových symfonií.

Během následujícího trvalého pobytu v Rakousku byl (od roku 1997) profesorem dirigování na salcburském Mozarteu a šéfdirigentem Symfonického orchestru Vídeňského rozhlasu, roku 2002 se stal (na patnáct let) šéfdirigentem Brucknerova orchestru a ředitelem opery Zemského divadla v Linci; tam mu byl také v roce 2014 udělen titul Generálního hudebního ředitele. V letech 2009–2016 měl též úvazek šéfdirigenta symfonického orchestru v Basileji.

Mezinárodní kritika označuje Daviese za odvážného interpreta klasického (!) repertoáru, jež nezanedbává při svém poučeném zájmu o novou a nejnovější tvorbu, živeném trvalou spoluprací a osobními vztahy s význačnými soudobými tvůrci; mezi ně patří (nebo patřili) Luciano Berio, William Bolcom, John Cage, Philip Glass, Heinz Winbeck, Aaron Copland, Lou Harrison, Laurie Anderson, Arvo Pärt, Hans Werner Henze, Kurt Schwertsik, Thomas Larcher, Balduin Sulzer a Manfred Trojahn.

Jako dirigent nebo klavírista (nebo obojí současně) vydal Davies víc než 80 hojně oceňovaných snímků: kompletní symfonie Brucknerovy, Haydnovy, Honeggerovy a Glassovy, se svou ženou, klavíristkou Maki Namekawou, natočil mj. Beethovenova *Fidelia* a Mozartovu *Kouzelnou flétnu* v Zemlinského aranžmá pro čtyřruční klavír nebo Šostakovičovu *Čtvrtou symfonii* ve skladatelově úpravě pro dva klavíry.

V roce 2009 byl Dennis Russell Davies zvolen za člena Americké akademie umění a věd, v roce 2014 jej francouzské ministerstvo kultury jmenovalo komandérem Řádu umění a literatury a v roce 2017 obdržel od rakouské vlády Rakouský čestný kříž za vědu a umění I. stupně. Od sezony 2018/2019 stojí v čele Filharmonie Brno jako její šéfdirigent a umělecký ředitel. Od podzimu 2020 je i šéfdirigentem rozhlasového orchestru MDR v Lipsku a hostujícím profesorem na Janáčkově akademii múzických umění v Brně.

Více na www.dennisrusselldavies.com

D. R. Davies v Hill Auditoriu, Ann Arbor, v únoru 2023

Summary

Franz Schubert's rendezvous with Luciano Berio

Franz Schubert (1797–1828) could never have met Luciano Berio (1925–2003), as they lived in different centuries. And yet... in 1988–1989, Berio composed *Rendering*, in which he used the motifs and other musical material from sketches that Schubert created in the last weeks of his life for his planned *Symphony in D major*. As Berio noted: “These sketches are fairly complex and of great beauty; they are further indication of the new paths that were taking Schubert away from Beethoven's influence.” *Rendering* is not an attempt at reconstruction; rather it is a creative dialogue between two composers active in different periods. Berio wanted to revive old colours, rather like those in Giotto's frescoes in Assisi, without concealing the effects of time or filling the voids “in style”. He mixed Schubert's material with his own music, freely inspired by Schubert. The work was premiered in 1990 in Amsterdam by the Concertgebouw Orchestra.

A major figure in the music of the second half of the 20th century, the Italian composer Luciano Berio drew on the legacy of the post-war avant-garde, yet as a postmodernist he conceived music in a broad spectrum, as a living universe. He did not sever links with the music of previous periods and was interested in folk and popular music, thus making his works accessible to a broad audience.

From 1958 virtually to his death, Berio developed an open project of two series of successively numbered works: the virtuoso *Sequenzas* for solo instruments and the parallel *Chemins* (Paths) for a solo instrument and ensemble or orchestra. *Chemins V* (1992) is a transformation of *Sequenza XI* for guitar; the virtuoso solo part, oscillating between the manners of flamenco and classical guitar, is combined with harmonically and rhythmically vivacious orchestral writing. The guitarist Pablo Márquez recorded *Chemins V* with Dennis Russell Davies and Orchestra della Svizzera italiana for the album *Now, and Then*, published by ECM in 2017.

Schubert's Third

An assistant teacher aged 18, Franz Schubert completed his *Second Symphony* on 24 March 1815, and exactly two months later, he started to compose his *Third*. Although he saw his teaching duties as a grave impediment to his creative work, besides the two symphonies he nevertheless completed, in that year alone, two masses, four incidental works, a piano sonata and variations, a string quartet and about 145 *Lieder*. Following upon its two predecessors, the *Third Symphony* continues to stylise Viennese musical folklore, serving as a keystone of the symphonic expression of the emerging Romanticism.

Vítězslav Mikeš, translated by Štěpán Kaňa

Zveme vás na

EXPOZICE NOVÉ HUDBY

MUSICA FALSA | MUSICA VERA

13.–18. 6. 2023, Besední dům, 19.00

35. ročník obrací pozornost k prostoru mezi kompozicí a improvizací s cílem obhájit pravost každé dobré a přesvědčivé hudby, ať už vznikala jakýmkoli způsobem. Všechny projekty se pohybují v oblasti „ještě improvizované, ale už komponované“, nebo vice versa „ještě komponované, ale už improvizované“ hudby.

ÚT 13 | 6 | 2023, **JUST NONE OF THOSE THINGS**

The International Nothing:

Michael Thieke, Kai Fagaschinski klarinet

ST 14 | 6 | 2023, **BEYOND CAGE**

Pražský improvizáčnický orchestr

ČT 15 | 6 | 2023, **INTERFERENCE**

Annabelle Plum zpěv

Žaneta Vítová akordeon

PÁ 16 | 6 | 2023, **HERE AND NOW**

Pavel Zlámal Contemporary Ensemble

dirigent **Pavel Zlámal**

SO 17 | 6 | 2023, **IN SITU**

Franz Hautzinger čtvrtónová trubka

Hilary Jeffery alpský roh, trombón

Susana Santos Silva trubka

NE 18 | 6 | 2023, Kamenná kolonie a okolí, 15.00

BCO ROZŠÍRUJE REALITU KAMENNÉ KOLONIE

procházka po Kamenné kolonii rozšířená

o svébytnou hudební kompozici

BCO – Brno Contemporary Orchestra

dirigent **Pavel Šnajdr**

NE 18 | 6 | 2023, **BCO ROZŠÍRUJE REALITU**

BESEDNÍHO DOMU

BCO – Brno Contemporary Orchestra

dirigent **Pavel Šnajdr**

Prodej vstupenek

- on-line: www.filharmonie-brno.cz
- v předprodeji Filharmonie Brno, Besední, 602 00 Brno
☎ +420 539 092 811, e-mail: predprodej@filharmonie-brno.cz
PO–PÁ 12:00–18:00 h
- ½ hodiny před koncertem v místě jeho konání

Prosíme posluchače, aby zaujali svá místa včas a vypnuli své mobilní telefony.

Změna programu a účinkujících vyhrazena.

Za podporu a spolupráci děkujeme

Vydala Filharmonie Brno v roce 2023 nákladem 350 výtisků

text Lukáš Pavlica

motiv na obálce je inspirovaný stropní malbou ze zasedacího Besedního domu, která představuje páva s květinami

produkce Printeco s.r.o.

redakční uzávěrka 26 | 5 | 2023

Nakladatelem skladeb Luciana Beria je Universal Edition AG Wien.

Filharmonie Brno, příspěvková organizace

Komenského náměstí 534/8, 602 00 Brno, ☎ +420 539 092 801

B | R | N | O |

Jihomoravský kraj

Statutární město Brno finančně podporuje Filharmonii Brno.

Vybrané koncerty se konají za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky a Jihomoravského kraje.

www.filharmonie-brno.cz
www.salprobrno.cz

